

DEĞERLER EĞİTİMİNİN GENÇLERİN SAĞLIKLI SOSYALLEŞMELERİNE ETKİSİ¹

Bekir EMİROĞLU

Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, bekir.emiroglu@deu.edu.tr

ORCID Numarası: 0000-0001-7425-3287

ÖZ

Bireyin içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğunun bilincine varması ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesi, onun toplumsal yaşamda gerekli olan sosyal becerileri kazanması ile olanaklıdır. Gençlerin içine girecekleri toplumsal yaşantı süreçlerinde toplumla bütünleşme ve sorumluluklar üstlenme, topluma önderlik ve öncülük etme deneyimlerini kazanmaları noktasında değerler eğitiminin büyük önemi olduğu açıktır. Genç sosyalleşme süreçlerinde temel değerleri sosyal rollerine bağlı olarak öğrenir ve de içselleştirir. Bu durum onların sadece sosyal gelişimleri için değil akademik ve duyuşsal gelişimleri açısından da oldukça önem arz etmektedir. Bu yönüyle değerler eğitimi, gençlerin kendilerine ve topluma ilişkin algılarını olgunlaştırması açısından, sosyalleşme tecrübelerini değer odaklı bir bakış açısıyla ele almayı gerekli kılmaktadır. Diğer yandan grup dinamiğinin anlaşılabilmesi ve toplumsal reaksiyonun kavranabilmesi açısından da değerler eğitimi-sosyalleşme ilişkisi, araştırmacılara oldukça önemli veriler sunmaktadır. Bu çalışma, değerler eğitimine muhatap olan gençlerin, topluma yönelik farkındalıklarının ve duyarlılıklarının arttığı, yaşamsal anlam arayışlarının daha fazla tatmin olduğu, özgüvenlerinin geliştiği, grup içi işbirliğine etkin katılımlarının gözlemlendiği, kendilerine ve topluma ilişkin algılarının olumlu yönde değiştiğine dair güçlü ipuçları ihtiva etmektedir. “Değerler eğitiminin gençlerin sağlıklı sosyalleşmelerine etkisi” araştırmasının nitel veri kaynaklarını, araştırmacının proje süreci boyunca katılımcı gözlemci olarak yapmış olduğu gözlemler ve paydaş kurum yetkilileri, öğrenciler ve veliler ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bulguların değerlendirilmesi aşamasında betimsel bir yorumlama tercih edilmiş, böylelikle okuyucu açısından analizin rahat yapılması hedeflenmiştir. Nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, sosyalleşme, özgüven, işbirliği, toplumsal sorumluluk.

¹ Bu çalışma 6-8 Nisan 2017’de gerçekleştirilen Uluslar arası Eğitim ve Değerler Sempozyumunda Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

IMPACTS OF VALUES EDUCATION ON YOUNG PEOPLE'S HEALTHY SOCIALIZATION

ABSTRACT

It is possible to realize that the individual is a part of the society in which he lives in and to fulfill his social responsibilities by the way of acquiring the social skills necessary for social life. It is clear that values education is very important as for gaining experiences such as social integration and taking responsibilities, leading and pioneering to society during their own social life processes. In their socialization period, young people learn and internalize basic values depending on their social roles. This situation is very significant not only for their social development, but also for their academic and emotional development. In this respect values education in terms of enhancing young people's perceptions related with themselves and society, it is necessary to consider socialization experiences from a value-oriented point of view. On the other hand, from the point of understanding group dynamics and comprehend social reaction, relation between values education and socialization give the quite important data to researchers. This study suggests that the perceptions of young people involved in the values training are positive towards their awareness and susceptibility, more tolerant to aging and satisfaction, more self-confident and totally more favorable to themselves and to their society. The qualitative data sources of this study, namely "Impacts of Values Education on Young People's Healthy Socialization" constitute observations in which researcher has acted as a participant observer throughout the project process as well as interviews with stakeholder authorities, students and parents. During the evaluation of the findings, a descriptive interpretation was preferred because of making the analysis easy for the reader. Content analysis method was used for the analysis of qualitative data.

Keywords: Values education, socialization, self-confidence, cooperation, social responsibility.

GİRİŞ

Doğumundan itibaren çevresini tanıma gayretinde olan kişi, en yakını olan ebeveynlerinden başlayıp, toplumun bireylerinden, kurumlarından, sistemlerinden, değerlerinden, kültüründen ve dini inanışlarından etkilenmektedir. Bu etkilenme ile birey toplumun bu unsurlarını içselleştirir. İçselleştirme ise, kişinin 'sosyalleşme' süreci ile oluşur. Kişi sosyalleşme ile toplumun hem maddi hem manevi kültürünü öğrenir ve kendine mal eder.

Diğer yandan her toplum sahip olduğu değerler ve inançlarla varlığını sürdürmek ister. Bunun yegâne yolu da o toplumun gelecek nesillerine, sahip olduğu inançları ve değerleri aktarmasından geçer. Bunun ilk başlangıcı aile olmakla birlikte sistematik olarak gerçekleştiği yer okuldur. Bu yüzden öğrenim çağına gelmiş her bireyin uygun ahlaki kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasındadır (Ekşi, 2003). Bu noktada okul başta olmak üzere tüm eğitim uygulamalarının bireylere temel insani değerleri evrensel düzlemde birer tutum olarak kazandırma ve bu değerlerin diğer insanlarla kurulacak ilişkilerdeki etkisinin bilincine varmalarını sağlama sorumluluğu bulunmaktadır (Doğanay, 2009: 230).

Sosyalleşmede en büyük etkenlerden bir tanesi de değerler eğitimidir. Bu bağlamda verilecek değerler eğitiminin gençlerin toplumla uyumlu ilişkiler kurmasında ve sosyalleşmelerinde katkısının büyük olacağı da muhakkaktır. Zira eğitim, zihinsel yönden insanı daha çok etkiler ve bu bilgiler insanın tutum ve davranışlarını, daha sonra ise sosyalleşmesini de sağlar.

Eğitim yoluyla edindiği bilgiler ile bir kimlik oluşturan birey, artık kimliği ile insanlarla ilişki kurar ve sosyalleşir. Eğitimde sosyal rollerin öğrenilmesiyle ve toplumsal kültürün nesilden nesile aktarılması ile birey, toplum ile bütünlük sağlayabilmekte ve bu oluşum onun sağlıklı sosyalleşme deneyimlerini edinmesinde çok önemli bir paya sahip olmaktadır. Bu açıdan sosyalleşme sürecinin içeriği ve yöntemi öğrenme yoluyla şekillenmektedir.

YÖNTEM

Sistemli olarak verilen değerler eğitiminin etkisi ise ailenin ve çevrenin ilgisine, izlenen eğitim politikası ve müfredatının işlevselliğine bağlıdır. Tüm bu gerekçelerden hareketle çalışmamızda ilk olarak sosyalleşme süreci ele alınacak sonra değer kavramına yer verilecek ardından da değer öğretiminin gerçekleştirildiği aile ve okulun bireylerin sağlıklı sosyalleşmeleri açısından önemi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Araştırmamızın ilk kısmında, belirlenmiş olan temel kavramlar ele alındı. Kavram analizi ve açıklama yöntemi kullanıldı. Bu kavramların birbirleriyle olan ilişkileri sosyolojik perspektiften derinlemesine incelendi. İlgili değişik kitap, makale, yazılı belge ve bilgi dökümantasyon metodu kullanılarak değerlendirildi. Benzer alan çalışmaları titizlikle incelendi, farklı bakış açıları dikkate alınarak tüm bilgiler bütünlük içerisinde sistematize edildi.

“Değerler eğitiminin gençlerin sağlıklı sosyalleşmelerine etkisi” araştırmasının nitel veri kaynaklarını, araştırmacının proje süreci boyunca katılımcı gözlemci olarak yapmış olduğu gözlemler ve paydaş kurum yetkilileri, öğrenciler ve veliler ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bulguların değerlendirilmesi aşamasında betimsel bir yorumlama tercih edilmiş, böylelikle okuyucu açısından analizin rahat yapılması hedeflenmiştir. Nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Sosyalleşme

İnsanı öteki canlılardan farklılaştıran, toplumun bir ürünü haline getiren en önemli niteliklerden birisi, sosyal yaşantının içinde bulunmasıdır. Sosyal yaşantı, bireyin akıl yürütme kabiliyetinin bir sonucudur ve devamlı olarak dönüşüm halindedir. Toplumsallaşma evresi biçiminde isimlendirilen bu dönüşüm süreciyle beraber kişinin benlik gelişimi şekillenmektedir (Arslantürk&Amman, 2009: 159).

İçinde yaşadığı toplumla birlikte varlığını sürdüren ve hayatını anlamlandıran bireyin, kendisini toplumun faydalı bir parçası haline getirecek ve toplumsal kabulünü sağlayacak davranışları sergilemeye (Erkal, 1983, 40) ve onlarla bütünleşmeye yönelik çabasına *sosyalleşme* denir (Özkalp, 2005: 109). Sosyalleşme etmenleri, toplumun kuşaktan kuşağa aktarılacak uzun bir zaman dilimi içerisinde ortaklaşa meydana getirilen kültürü bireylere enjekte eden sosyal hadiselerdir; sözelimi, din, ebeveynler, okul, arkadaş grupları, kitle iletişim araçları, mahalle, sivil çalışma grupları vb. (Bozkurt, 2006: 123).

Sosyalleşmeyle, bireyin hem tutum ve davranışları (kişilik), hem de inancı, düşünceleri, norm ve değerleri (kimlik) etkilendiği için, sosyalleşme süreci, hem bir kişilik hem de kimlik oluşturma sürecidir. Bu açıdan sosyalleşmeyi bireyin tutum ve davranışlarını kurumsallaşmış toplumsal normlar ile uyumlu hale getirme işlemini içselleştirmeye yönelik bir tür kültürleşme süreci olarak görmek de mümkündür.

Sosyalleşme, geniş bir kapsamda, çok sayıda unsur ve insanın olduğu kozmopolit bir çevrede farklı insanlarla ilişki kurularak kazanılır. Hayatın her döneminde insan farklı sosyalleşme faktörlerinden farklı düzeyde etkilenmektedir. Çocukluk döneminde mesela temel değerler ve beceriler öğrenilir. Ergenlik ve gençlik döneminde daha çok kimlik oluşturma yönünde sosyal hayatla ilgili daha çok irtibata geçilir. Yetişkinlik döneminde ise insan artık kimliğini ve sosyalleşmesini genel anlamda oturmuştur, ancak farklı şartlar, çevreler ve görevler ile sosyalleşmesi yine de sürebilmekte ve değişime girebilmektedir.

Sosyalleşme, toplumsal enerjisi de harekete geçiren önemli bir toplumsal gerçekliktir. Bu nedenle, Simmel (1968) sosyalleşmeyi bir durumdan ziyade, inşa süreci olarak tanımlamaktadır; toplum bir inşa süreci ve yaratılıştır. Bu durumda sosyalleşme süreçleriyle toplum üretilir ve yeniden üretilir. Toplumsal yapı dinamik olduğu için sosyalleşme deneyimleri de sürekli olarak yeni boyutlar kazanmakta, insan çevresindeki kültürü öğrenip ona göre değişerek yaşamaktadır (Eren, 2007: 134).

Giddens'a (2000) göre sosyalleşme, çevresinin yardımına muhtaç olan bebeğin, gitgide doğduğu kültür için geçerli olan istidatları kazanarak bilinçli, bilgili bir birey olmasıdır (25). Görüleceği gibi, toplumsallaşma tanımlarında bireyin kendi öğrenim sürecinden ve ayrıca, toplumun şekillendiriciliğinden bahsedilmektedir. Yani sosyalleşme toplumla insanlar arasındaki çift yönlü ilişkiler sürecidir. Bireyin, bulunduğu grubun normlarını, değerlerini, inançlarını, tutumlarını ve dil özelliklerini edindiği bir etkileşim süreci olarak sosyalleşme sayesinde kişi toplumsal kültürle bütünleşme/özdeşleşme imkanına sahip olur. Bu açıdan sosyalleşme süreci, bir yandan sosyal beceriler kazanmaktır, diğer yandan ise toplumun değerlerini öğrenmektir (Coştu, 2009: 17).

Değerler Eğitimi

Değer kavramının açıklanmasında inanç, eğilimler, normal standartlar ve amaç kavramları vurgulanmaktadır. Genel manada değer, arzu edilen şeylerle ilgili insan tutumunu ifade eder. İdeal davranış biçimleri ve hayat amaçları hakkındaki yargılarımız ve davranışlarımızı yönlendiren ölçütler olarak değerlendirilebilir.

Değer, insanın genel olarak davranışlarına yön veren ve diğer insanlarla olan ilişkilerine rehberlik eden temel ilkeleri ve de tutumlarımızı biçimlendiren standartları ifade etmek için kullanılan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır (Turner, 1999: 173). Özetle değerler, toplumun devamlılığını sağlayan ve sosyal ilişkilerin kendisine göre şekillendiği, üzerinde mutabakat sağlanmış ölçütlerdir.

Değerlerle ilgili çalışmalar yapan Winter, Nemton ve Kirkpatrick gibi araştırmacılar Rokeach'ın "Değer Teorisi"nden yola çıkarak tanımlamalar yapmışlardır. Rokeach değeri "özel bir davranış tarzını veya karşı bir duruma karşılık kişisel veya sosyal tercihlerin durumunu gösteren inanç" olarak tanımlamaktadır. Baflaran ise değeri, nesne, işlem, fikir ve eylemlerin değerlendirilmesinde bir araç olarak görmektedir (Altun, 2003: 7).

Sosyolojik bir olgu olarak değer kavramı, bireylere, gruplara, örgütlere, hedeflere ve sosyokültürel nesnelere verilen önem üzerindeki ölçütlere göre tanımlanır. Bu açıdan bakıldığında değer, özel eylemler ve amaçları yargılamada standartlar ortaya koyan davranış prensipleridir. Bireyin tek başına koyduğu ölçütlerden yola çıkarak toplumdaki her üyenin genel olarak içselleştirdiği ölçütleri ifade eden değerler, sosyal normlar içinde daha spesifik ve somut davranışların genelleştirilmiş standartlarını ortaya koyarlar (Özensel, 2005: 226).

İnsanın önemini vurgulayan, insan kimliğine bireysel kazanımlar ekleyen, kuramsal kimliği anlamlandıran değerler eğitimi kapsamlı planlamalar gerektirir. Bu şekilde planlanmış değerler eğitimi anlayışının eğitim kurumlarında sistemli bir şekilde uygulanması, öğrencilerin hayata bilinçli bir şekilde hazırlanmasına, onların zihinsel ve duygusal gelişimlerinin olumlu şekilde yönlendirilmesine, bakış açılarının geliştirilmesine önemli katkılar sağlar (Çağlayan, 2005: 91).

Değerler zamana ve ihtiyaçlara yönelik olarak değişim gösterebilen yapılardır. Değerler, bağlı oldukları topluma ve kültüre göre de değişiklik gösterebilirler (Yazıcı, 2011). Bu özellikleri değerlerin dinamik ve sosyalleşme temelli yönüne işaret etmektedir. Fichter, değerlerin sosyal işlevlerini şu şekilde ifade eder: Değerler, insanların

birbirleriyle olan ilişkilerinin sosyal değerinin yargılamasında birer araç işlevi görürler. Bireyin toplum gözünde nerede olduğunu bilmesine yardım ederek tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Değerler bireylerin dikkatini yararlı olarak kabul edilen maddi kültür nesnelere üzerine odaklayarak o nesne için çaba göstermesine sebep olur. Kişilerin sosyal rollerini seçmesi ve gerçekleştirmesinde rehberlik eden değerler, bu rollerin beklentilerinin ve gerekliliklerinin farkına varmalarını sağlarlar (Özense, 2005: 231). Toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, bireylerin sahip oldukları değerlerin sosyal düzenlemelerle uyumlu olabilmesiyle yakından ilişkilidir. Bu uyumun sağlanabilmesi için değerlerin ayrıntılı olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik de gençlerin sağlıklı sosyalleşme tecrübeleri açısından değerler eğitiminin önemine işaret etmektedir.

Değer Öğretimi Aracılığıyla Sosyalleşme Sürecinde Etkili Olan Kaynaklar

Aile

Aile, yapı ve fonksiyonları zamanla değişmekle beraber, neslin sürekliliğini sağlayan, sosyalleşmenin ilk ortaya çıktığı, üyelerinin duygusal olarak tatmin olduğu, toplumun belirli normlarının nesilden nesile aktarıldığı, biyolojik, psikolojik, iktisadi vb. yönleri olan sosyal bir müessesedir (Erkal, 2006, 88). Bireyin çocukluğundan itibaren sosyalleşmesi ilk olarak ailede başlamaktadır. Her ne kadar aile, bireyin çocukluk dönemine temel atsa bile, onun gençlik ve yetişkinliğe de etkisi görülmüştür (Viktor, 2000: 1856).

Aile, çocuğa, doğumundan itibaren, ergenliğine gelene kadar, temel norm ve değerleri öğretir, benimsediği dini veya hayat görüşlerini aktarır, topluma uyum sağlama konusunda tutum ve davranışları öğretir. Aile ya da ebeveynin sözleri ve konuşmaları değil, daha çok örnek davranışları etkilidir (Kuyucuoğlu, 2008: 146).

İlk çocuklukta kimlik oluşumu bilişsel ve entelektüel gelişim aşamaları ile bağlantılı olarak aşamalı bir biçimde oluşmaya devam eder. İlk önceleri basit olan benlik algısı daha sonra çeşitli sebeplerle karmaşıklaşır ve farklılaşır. İlk özdeşleşme modelleri ve referans sistemleri ailede ve yakın çevrede bulunur (Bilgin, 1994: 235). Kişiyi ilk eğitim ve öğretimini veren ailedir. Saygı, anlayış, hoşgörü, beklenen rol ve normlara uyum, topluma üye olmak gibi sosyalleşme özellikleri bireye ilk olarak aile tarafından öğretilmektedir. İnsanlar 'çocukluk ya da gençlik çağından kalma değerleri' unutmamakta ve o değerleri hayatlarının temel değerleri olarak algılamaktadırlar. Bu yüzden de bireyin sosyalleşmesindeki ilk rol modelleri ebeveynleri görülmektedir.

Aile içinde temel değerler verilirken kullanılan kavramlar, hareket tarzları, semboller bireye doğal bir hayat tarzı sunar. Birey zamanla bu hayat tarzını içselleştirir ve karakter haline getirir. Böylece ailede öğrenilen bu değer temelli yaşam tarzı kuşaktan kuşağa aktarılmış olur (Vergote, 1978).

Değerler konusunda ebeveyn ve çocuk arasındaki anlaşma, çocuğun ebeveyn değerlerine katılma konusundaki motivasyonunu artırabilir; çünkü çocuklar benzer değerleri paylaşarak, algıladıklarını ebeveynleriyle tanımayı daha kolay bulurlar. Dini ve politik değerler üzerine yapılan çalışmalar, ailede değerler üzerinde anlaşmanın,

ebeveynlerin ve çocukların sahip olduğu değerlerin benzerliğine bağlı olduğunu göstermiştir. Böylece, değerler üzerindeki anlaşma, ailesel değerlerin anlaşılabilirliğini artırmaktadır (Cashmore ve Goodnow, 1985).

Diğer yandan değerlerin doğru algılanması meselesi de önemlidir. Çocukların bilişsel yeteneklerine uygun olan açık ve tutarlı mesajlarla iletişim kurulursa, çocuklar ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin değerlerini daha doğru biçimde algırlar.

Okul

Bireyin bir durumu davranış haline getirebilmesi için belli bir eğitim sürecinden geçirilmesi, bunu içten istemesi ve belirli aralıklarla tekrar etmesi gerekmektedir. Bu süreçlere eğitim bilimlerinde öğrenme denilmektedir. Birey, sosyal bir varlık olmasının yanında sürekli öğrenen ve öğrendiklerini uygulayan bir formda yaratılmıştır. Bireyde oluşan bu öğrenme isteği ve merakı bireyi dış dünyayı tanıma ve anlamlandırma yoluna itmektir. Aile içinde belirli düzeyde eğitilen ve bilgi ile donatılan kişi, bu bilgi ve donanımını eğitim vasıtasıyla geliştirmektedir.

Aileden sonra kişinin en çok zaman geçirdiği sosyal çevre okuldur. Okul, bireyin hem genel anlamda hem de değerler anlamında sosyalleşmesinde temel kurumlardan birisidir. Bu yönüyle bireylerin aileden sonraki ikinci önemli sosyalleşme alanı olarak okullar, öğrencilerini sadece akademik olarak yaşama hazırlamakla kalmayıp aynı zamanda onları toplumun temel değerleri ve davranış formlar konusunda da sistemli bir plan çerçevesinde yetiştirmek suretiyle yaşama hazırlayan yerlerdir. Ailede alınan temel değerlerin aile bireylerinin sosyal, kültürel ve pedagojik yeterliliklerine göre bazen dağınık ve bazen de eksik olarak verildiği gerçeği göz önünde bulundurulması gereken durumlardan bir tanesidir. Tam da bu tür durumlarda okulun veya eğitimin amaçlarından biri de bu dağınık ve eksik bilgilerin toparlanıp tamamlanmasıdır. Toplumun genel dini-kültürel tutumlarına ve inançlarına uygun olarak verilen planlı bir değerler eğitimi, çocuğun değerler üzerinden sosyalleşmesinde önemli ajanların başında gelmektedir.

Zaten Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ve ders programlarının amaçlarında da “ beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” şeklindeki genel hedef de okulların bu konudaki sorumluluğuna işaret etmektedir. Program milli, ahlaki ve kültürel temel değerleri tüm derslerin içeriklerine yerleştirmek suretiyle değerleri ön plana çıkaran ve de sosyal duyarlılığı gelişmiş bireyler yetiştirmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır (MEB, 2005).

Günümüzde değerler eğitimi bütün dünyada mesleki, sosyal ve siyasi alanlarda ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşmenin ulusların yerel kültürel değerlerini etkisizleştirmeye yönelik ezici etkisi karşısında toplumlar kendi ulusal kültürel değerlerini ayakta tutmaya daha fazla çalışmakta ve bu kültürel mirası gelecek nesillere aktarmak için eğitimden daha büyük ölçüde yararlanmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle dünya genelinde değerler eğitimine yönelik yükselen bir bilinçlenmeden bahsetmek mümkündür (Ashton ve Watson, 1998: 182).

Değerler eğitime olan ilginin artışı; sosyal bilgiler, ahlâk ve manevî eğitim, din eğitim-öğretimi ve vatandaşlık eğitimi hakkında düzenlenen ulusal ve uluslararası konferans ve toplantıların, ayrıca bu konuda yayınlanan kitap, dergi ve makalelerin her geçen gün artan sayılarında görmek mümkündür.

Sosyalleşme Açısından Değerler Eğitimi

Değerlerin en önemli fonksiyonunun toplumsal tabanda olduğu söylenebilir. Değerler, sosyal hayatı düzenleyen, bireyler arası bağlılığı arttıran, bireyin toplum içindeki davranışlarını düzenleyen ölçütler olması açısından önemlidir. Sosyal kontrolü sağlayan ve yol gösterici standartlar olarak değerler, kişileri doğru olan şeyi yapmaya yönlendirir. Bununla birlikte toplum tarafından onaylanmayan davranışların engellenmesinde de değerlerin önemi büyüktür.

Bireyin içinde yaşadığı topluma benzemesi, onlar gibi hareket etmesi, onlar gibi davranması, onlar gibi düşünmesi ve onlar gibi yaşaması bireyin o toplumla bütünleştiğinin kanıtıdır. Zaten sosyalleşme olgusu da tam da böyle oluşmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu sosyal ortama adapte olması onların kültürüyle kültürlenmesi sosyalleşme sürecinin sacayağıdır. Bu açıdan sosyalleşmede esas olan iki önemli kavramdan birisi *uyma* diğeri ise *içselleştirme*dir. Asıl hedef olan içselleştirmenin gerçekleşebilmesi, teşvik edilen davranışın, kuralın, normun ve değerlerin içeriğinin kişinin kendi değerler sistemiyle bağlantılı olmasına bağlıdır.(Kochanska, 2002). İçselleştirme; yetişkin gözetiminde veya ödül ya da ceza beklentisi içerisinde olmadan bile, çocukların sosyal olarak onaylanan biçimlerde hareket etmesini garanti eder.

Toplumdaki bireylerin birbiriyle sürekli bir etkileşim içerisinde olduğuna ve bireyin bu etkileşim çerçevesinde kimliğini ve kişiliğini oluşturma sürecine vurgu yapan ve Psiko-sosyal bakış açısını önceleyen simgesel etkileşimcilik kuramına (Kızılcılık&Erdem, 1996: 212); toplumun ayakta kalabilmesi ve bireyin topluma adaptasyonu için bireyin karşılanması gereken bir takım gereksinimleri olduğunu savunan işlevselcilik teorisine (Moore, 1997: 328) göre değer öğretimi hem bireyin sosyalleşmesi hem de toplumsal devamlılığın tesisi açısından oldukça önemlidir.

Çocukların değer merkezli sosyalleşmesi genel olarak dini eğitim, sosyal öğrenme ve sembolik etkileşim yoluyla gerçekleşir. Din eğitimi, öncelikli aile üyeleri, anne-baba, kardeşler, büyükanne, büyükbaba yakın aile üyeleri, okul ortamı, akran-arkadaş şurupları, kitle iletişim araçları ve benzeri ortamlarda sağlanır. Sosyal öğrenme kitle iletişim araçları, sosyal yaşamada rol-model alınan kişilikler, karşılıklı iletişimde bulunan ortamlarda gerçekleşir. Sembolik etkileşimcilik ise çocuğun çevresindeki bireylerin tutum ve davranışlarına gözlemleyerek davranışlarını bu gözlemlerin neticesine göre şekillendirmesidir. Çocuk davranışlarına çevreden aldığı tepkilere göre çekidüzen vermesi yani ayna benlik oluşturarak değer eğilimli sosyalleşmesini sürdürür (Daryal, 1994: 94).

Değerin gerçekleştiği ortam ise kültür dünyasıdır. İnsan kendisini ancak değerler dünyası içinde inşa eder. İnsan yaşadığı çevrenin ve dünyanın etkin bir parçasıdır. Kültür ise insanın kendisi ve kendisi dışındaki varlıklarla etkileşimde bulunması sonucu oluşur. Nesne dünyası insan sayesinde kültür dünyasına dönüşür. Her kültürel

ortam ise kendi değerlerini oluşturur (Poyraz, 2007: 85). Kültür, paylaşılan değerler, simgeler, idealler, inançlar ve yaşantıların bütünü olarak düşünüldüğünde bireyin yaşadığı çevrenin kültürü, bireyin eylemlerinin ahlaki standartlara uygunluğunu belirler. Değerler toplumu oluşturan bireylerin oluşan değerleri koruması veya göz ardı etmesine bağlı olarak devam ederler yahut yok olurlar. Değerler, insanın yaşadığı toplumun kültürel öğeleri üzerine kuruludur (Altun, 2003: 8). Tanımdan da anlaşılacağı gibi değerlerin ortaya çıkışında sosyal onay önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplum tarafından onaylanan davranışlar zamanla değerlere dönüşür ve bireyler tarafından içselleştirilir (Dilmaç, 2009).

İnsanlar söz konusu süreç içerisinde kendilerine eğitim yoluyla ve kültürel atmosferde sosyal etkileşimlerle verilen bilgileri, değerleri, dünyayı anlama ve yorumlama biçimlerini içselleştirirler. Başka bir deyişle bireyler içinde bulunduğu grubun geçerli ve meşru kabul edilen normlarını, kültürel değerlerini zaman içerisinde öğrenerek benimserler. Arabacı'ya (2003) göre bireylerin buldukları toplumun sosyo-kültürel kural ve değerlerini benimseyip kendi şahsiyet yapılarını bunların üzerine kurması yoluyla kendi iç-kontrol mekanizmaları ile toplumsal kontrol mekanizmalarını özdeşleştirmesine içselleştirme denir (44). İçselleştirmeye dayalı bir sosyalleştirme değerlerin, kültürün ve sosyal düzenin kuşaklar arası devamlılığı için önemli bir araçtır.

BULGULAR

Bireylerin sağlıklı sosyalleşme tecrübeleri için gerekli olan değerlerin içselleştirilmesinde öğretimin niteliği oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada içeriği zenginleştirilmiş öğretim programları, öğretmenin kazandırılmak istenen değeri rol-model ilkesi çerçevesinde öğrencilerine sunması, dolaylı olarak disiplin kullanılması, değerlerin yaşatılabileceği uygun sosyal ortamların sağlanması ile değerlerin kazandırılması ve de içselleştirilmesi mümkün olur. Böylece istendik davranış doğal olarak ortaya konur. Kişinin kendini anlaması, kendini düzenleme yeteneği ve bağlılığının gelişimi içselleştirmenin önemli işaretçisidir. İçsel faktörlerden kabul edilebilir davranışlar üretildiğinde, değerlerin içselleştirilmesinin sağlandığı gözlenir. Grusec ve Goodnow (1994) bunu, kişinin kendini düzenlemeyi istemesi olarak tanımlar.

Bu bağlamda değer merkezli bir eğitim bireyin olumlu sosyalleşmesine moral kaynağı vazifesi de görmektedir. Değerler eğitimi bireyin sorumluluk duygusunun gelişimine de ayrıca katkı sağlayarak onun saldırganlık, öfke, sorumsuzluk, zarar verme, topluma karşı kindar olma vb. davranışları sergilemesine engel olur. Aksine toplumun ahlaki değerlerini gözetme, şefkatli, merhametli, sevgi dolu, yardımsever, barışsever, tövbe eden, özür dileyen, hoşgörülü bir kişilik geliştirmesine ve bu yönde davranışlar ortaya koymasını sağlar (Gürses, 2010: 111).

Değerler eğitiminin öğrencilerin akademik başarılarına, benlik gelişimlerine ve sosyalleşme düzeylerine etkisi üzerine yaptığı çalışmada İşcan (2007) değerler eğitimi sayesinde öğrencilerin kendilerini tanıma, toplumsal kural, norm ve değerleri içselleştirme, sağlıklı ilişkiler sürdürme ve bunları koruma konusunda değerler eğitimine muhatap olmayan öğrencilerden daha fazla farkındalığa sahip olduklarını tespit etmiştir. Bununla birlikte değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalardan verimli sonuçlar alınması ve böylece "iyi insan"

yetiştirilmesinin, bu çalışmaların diğer derslerle bütünleştirilerek gerçekleştirilmesine, katılımcıların gönüllü desteğinin sağlanmasına ve değerler eğitiminde benimsenen çeşitli yaklaşımların uygun ve planlı biçimde kullanılmasına bağlı olduğunu da belirtmiştir (V). Belirlenen değerlerin kazanılması ve bu değerleri benimseyerek davranışlarda bulunulması, toplumdaki insanların birbirleriyle olan ilişkilerini de olumlu yönde geliştirecek ve toplumu ileriye taşıyacaktır. İnsanlar arasındaki ilişkilerde değerlerin özelliklerine uygun biçimde davranılmasına özen gösterilmesi, toplumda görülen rahatsız edici bir takım bozulmaların da önünü kesecektir (74).

Değerlerin içselleştirilmesinin somut tezahürleri sosyal ilişkilerde kendisini göstereceğinden bireyin sosyal olarak kabul edilebilir davranış konusunda teşvik edilmesi ve uygun bir yolla toplumsal hayata yönlendirilmesi ve de bu konuda motive edilmesi önemlidir. Bu noktada öğretim yaklaşımı önem arz etmektedir. Sınıf içerisinde beceriler ve değerlerin geliştirilmesinde bütünleştirilmiş bir yaklaşım için önerilen bazı eğitim politikası yönergelerine dikkat etmek gerekir. Bununla ilgili olarak Young (1995) sınıf ortamında da açık ve öz iletişim, öğrencinin kendini anlamasını sağlama, öğrencilerin geçmiş yaşantılarını anlama, dolaylı disiplin teknikleri ve tutarlılık tavrının değerlerin kabul edilmesine ve içselleştirilmesine yardım edecek diğer önemli hususlar olduğuna vurgu yapmıştır. Yine bu konuda Savage (1999) öğretmenlerin öğrencilerine ulaşabilmek için onlara saygı duyması, dürüst olması, tüm öğrencilerine tutarlı davranması, onların olgunluk düzeylerini dikkate alması, kültürel geçmişleri ve değerlerini bilmesinin değerler eğitimi açısından önemine işaret etmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Değer öğretiminde içerik, konu alanı içeriği ile doldurulmuş olmaktan çok, beceriler ve değerler etrafında tasarımılanırsa sonuca ulaşmak daha olasıdır. Gereksiz yönergeler kullanmaktan kaçınma, zevkli etkinliklerle katılımı teşvik etme öğretimin kalıcılığı açısından diğer önemli hususlardandır (Karniol ve Ross: 1976). Değerler eğitiminin sistemli bir şekilde yürütülmesinde bireysel, sosyal, kültürel, evrensel ve ahlaki faktörlerin önemi büyüktür. Bu faktörler gözetilerek belirlenecek değerlerin, öğrencilerin gelişim düzeylerine ve ilgilerine göre programlanarak öğretilmesi büyük önem arz etmektedir (Çağlayan, 2005: 90).

Değer öğretiminin sosyalleşme açısından bir anlam ifade etmesinin bir diğer önemli yolu da hayatilik/yaşama yakınlık ilkesine uygun hareket etmektir. Eğitimciler, gerçek yaşamda karşılaşılan problemlere çözüm bulmaya yönelik örnek olayları ders ortamına taşımak suretiyle gerçek yaşam deneyimleri konusunda öğrencilere yardımcı olmaya çalışırlar. Örneğin ABD'deki, İleri Sosyal ve Duygusal Öğrenme için İşbirliği (Collaborative to Advance Social and Emotional Learning) adlı proje (UNESCO, Sinclair 2004), öğrencilerin sağlıklarını daha iyiye getirme, ilaç kullanımı, şiddet gibi problemleri davranışların yaygınlığını azaltma konularında okullara yardım etmek için geliştirilmiş bir projedir. Bu çerçevede değerler boyutu, olumlu tutum ve değerler, bilişsel/duyuşsal/psiko-motor alanlar, kendisinin ve diğerlerinin sorumlu kararlar verme farkındalığında olması ve sosyal etkileşim becerileri yer alır. Barış, sorumlu vatandaşlık ve insan haklarına saygı için programlarda yeterlik ve değerler üzerine odaklanılmaktadır. Elbette, burada, eğitim programı ve ders kitabı yazarı

uzmanlarına önemli iş düşmektedir: Uzmanlar; kişisel ve ulusal düzeyde barışı sağlama, sorumlu ilişkiler, vatandaşlık davranışları, çevreyle ilgilenme gibi konularda olumlu modeller verilmesini sağlamalıdır. Bu, fen bilgisi, sosyal bilgiler, matematik vb. ders kitaplarında gerçeklere dayalı hikâyeler aracılığıyla olabileceği gibi, dil derslerinde gerçeğe dayalı ya da kurgusal hikâyeler aracılığıyla da verilebilir. Barış, vatandaşlık, insan hakları, sağlığı koruma gibi üst düzey kavramlar, sadece bilgi düzeyinde değil, bilişsel, duyuşsal/değerler, sosyal ve psikolojik boyutları içeren bir kompleks olarak geliştirilmelidir. Bu kavramlar, kendilerinden elde edilen diğer fikirler ve alt kavramların yanı sıra, etkin dinleme, empati kurma, tartışma ve kişisel sorumluluk gibi çoklu boyutları içeren bir yapıda oluşturulmalıdır (İşcan, 2007: 72).

ÖNERİLER

Dinamik bir yapı arz eden toplumsal yaşam iletişim teknolojilerindeki hızlı büyümenin de etkisiyle eskiye oranla çok daha hızlı değişmekte ve dönüşmektedir. Toplumsal işleyişin sağlıklı olması bireylerin bilgi, beceri ve değerlerinin bu değişime uyumlu hale getirilmesiyle mümkün olabilir. Bu da eğitim sayesinde mümkündür. İşte bu yüzden toplumsal yaşantının muhafazası ve de ilerlemesi için bireylerin değerlerine süreklilik ve de esneklik kazandıracak bir değerler eğitiminin önemi giderek artmaktadır.

Bireyin sosyalleşme sürecinde de önemli etkisi olan benlik saygısının bireyin kişilik gelişimine etkileri, algı, düşünce ve duygularındaki rolü büyüktür. Değerler eğitimi açısından öğrencinin benlik saygısı derecesini yükseltmeye çalışmak önemli bir süreçtir. Bu süreçten başarıyla çıkan öğrenciler değerleri, kişiliğinin oluşmasında önemli bir etken olarak görürler. Benlik gelişimi vasıtasıyla kazanılmış değer yargıları, öğrencinin içsel yaşantısına ve çevresine uyum sağlamasında etkilidir.

Bu yönüyle insanlar toplumun ya da içinde sosyalleştiği grubun ürünü olurlar. Diğer yandan bireyin toplumda iyi bir statü kazanabilmesi, onun her anlamda içinde bulunduğu sosyal çevreye olan uyumuna bağlıdır. Sosyal çevreyle uyumlu bir görüntü çizen fert, toplum tarafından benimsenir. Aksi durumda toplum içinde bir dışlanma ve ötekileştirilmeye maruz kalabilir. İşte tam da bu noktada değerler eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira toplumun temel değerlerini programlı bir eğitim süreci içerisinde edinen bireyin hem sosyal statü açısından hem de topluma sağlıklı bir uyumunu sağlayacak şekilde sosyalleşmesi açısından avantajlı bir konumda olacağı su götürmez bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık.
- Cashmore, J. A. ve Goodnow, J.J. (1985). Agreement between Generations: A two Process Approach. *Child Development*, 56, 493-501.
- Çavdar, M. (2009). *İlköğretim Öğretmenlerinin Bireysel Değerlerinin Çok Boyutlu İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Daryal, A. M. (1994). *Dini Hayatın Psiko- Sosyal Temelleri*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Doğanay, A. (2006). *Değerler Eğitimi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*(Ed. Cemil Öztürk), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79–96.
- Grusec, J. E. ve Goodnow, J. J. (1994). Impact of Parental Discipline Methods on the Child's Internalization of Values: A Reconceptualization of Current Points of View. *Developmental Psychology*, 30, 4–19.
- Grusec, J.E., Goodnow, J.J. ve Kuczynski, L. (2000). New Directions In Analyses of Parenting Contributions to Children's Acquisition of Values, *Child Development*, 71(1), 205-211.
- Gürses, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik*, Bursa: Emin Yayınları.
- Halstead, J. M. & Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching about Values: A Review of Recent Research, *Cambridge Journal of Education*, 30-2, 169-203.
- İşcan, C. H. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.
- Karniol, R. ve Ross, M. (1976). The Development of Causal Attribution in Social Perception, *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 455-464.
- Kochanska, G. (2002). Committed Compliance, Moral Self, And Internalization: A Mediatonal Model, *Developmental Psychology*, 38(3), 339–351.
- Savage, T.V. (1999). *Teaching Self-Control Through Management and Discipline*. USA: Allyn and Bacon.
- Turner, T. N. (1999). *Essentials of Elementary Social Studies*. Boston: Allyn and Bacon.
- UNESCO. Sinclair, M. (2004). *Learning to Live Together: Building Skills, Values and Attitudes for the Twent-First Century*, Geneva: International Bureau of Education.
- Vergote, V. (1978). Çocukta Din, Çev. Erdoğan Fırat, *AÜİFD*, 22, 315-319.
- Young, M.E. (1995). A Classroom Application of Grusec and Goodnow's Discipline Model of Internalization of Values, *Academic Search Premier, Education*, 115(3) 131-172.